

שרה האַמער-דזשאַקלין

מיין מאַמעס חלום

שבת נאָך מיטאָג. דער טאַטע האָט זיך צוגעלייגט כאַפּן אַ דרימל. די מאַמע לייענט דעם טייטש-חומש. איך הער זיך איין צו דער שיינער מעשה און שלינג יעדעס וואָרט.

פלוצעם גיט זיך אַן עפֿן די טיר, מיין באַבע קומט אַריין. זי קוקט אויס בייז, צעטראָגן, טוט אַ וואָרף אַ "גוט שבת", זעצט זיך אַן אָנגעכמורעטע ביים פֿענצטער און קוקט אין גאָס. אַן אויפֿגערעגטע, רוקט זי דעם ריטשער פֿון דער גאָלדענער קייט, וואָס הענגט ביי איר אויפֿן האַלדז, רוקט אים אַרויף, אַראָפּ, און רעדט נישט אויס קיין וואָרט.

די מאַמע פֿאַרמאַכט ס'טייטש-חומש, הייבט זיך אויף פֿונעם בענקל. זי גייט אָנגעטאָן אין בלויען, זיידענעם האַבעליאַק, מיט די שפיצן וואָס פֿאַרשטעלן אַביסל איר שווער לייב. אַבער איך ווייס שוין - מיין מאַמע דאַרף אין גיכן געבוירן אַ קינד. איר דינע מיטלווקסיקע פֿיגור בייגט זיך שווער אונטערן וואָגיקן בויך. גרויסע, מילדע, ברוינע אויגן לייכטן אַרויס פֿון איר בלייך-באַוועגלעכן פנים. מיט אַ ווייס, זיידן טאַשנטיכל ווישט זי דעם שווייס וואָס שלאָגט פֿון איר הויכן שטערן און דער גלייכער, דינער נאָז. זי גיט אַ גלעט איר שוואַרץ-האַריק שייטל, וואָס קוקט אויס כמעט ווי אייגענע האַר און פֿרעגט:

— די שוויגער וועט אפֿשר טרינקען אַ גלאָז טיי?

— איך דאַרף נישט קיין טיי, — ענטפֿערט די באַבע בייז. און באַלד גיט זי צו: — שיינע זאַכן הער איך פֿון דיר. . .

די מאַמע קוקט זי אַן צעטומלט, נאָר באַלד כאַפט זי זיך און זאָגט:

— די שוויגער מיינט אַוודאי דאָס, וואָס איך בין געגאַנגען צו דאָקטאָר מיטלמאַן, זיך לאָזן אונטערזוכן?

– טאָקע דאָס? נו, פֿרעג איך דײַך, ווי גײט עס אַ ייִדישע טאָכטער צו אַ מאַנספאַרשױן-דאָקטאָר? האָסט דאָך שוין געהאַט פֿינף קינדער, די דריי צו לאַנגע יאָר, און אַלע מיט אַ הייבאַם, וואָס עפעס פלוצעם אַ דאָקטאָר? ס׳איז דאָך אַ חילול-השם.

– סײַ-ווי-סײַ האָב איך אים נישט געטראָפֿן אין דער היים. - באַרויקט זי די מאַמע.

– נו, גם זו לטובָה. - דערפֿרייט זיך די באַבע.

– איך האָב אויך אַזוי געטראַכט, מסתמא איז שוין אַזוי אָנגעצײכנט פֿון אויבערשטן, אַז איך זאָל דאָס מאָל אויך אויסקומען אָן אַ דאָקטאָר. נאָר עפעס ווייס איך אַליין נישט, שוויגער, - באַקלאַגט זיך די מאַמע. – איך האָב מיט יענע קינדער זיך קײנמאָל נישט געפֿילט אַזוי שלעכט. . . . - זי בײגט זיך צו צו דער באַבען און רוימט איר עפעס אײן שטיל אין אויער.

– עט, – טוט די באַבע אַ מאַך אַוועק מיט דער האַנט דער מאַמעס סוד. . .

– ס׳איז גאָרנישט, נאָרישקײטן. ס׳וועט איבערגײן. . . מען איז בײַם אויבערשטן אין די הענט. זאָג מיר נאָר, איך בעט דײַך, וועמענס אײנפֿאַל איז דאָס געווען, אַז דו זאָלסט גײן צו אַ דאָקטאָר?

– די מאַדאַם שאַשעווסקיס.

– אוי! – טוט די באַבע אַ פּאַטש מיט די הענט, – אָט די גויע? ... זי טראָגט דאָך די אײגענע האָר. . . וויל נישט אָנטאָן קײן שײטל. . . גײט נישט שבת אין שול און מ׳זאָגט, אַז זי פֿירט אַ טריפֿה הויז. ווי קומסטו גאָר אין גאַנצן צו איר?

– זי קומט אַרײַן אין געשעפֿט, איז גראַד אַ ווילע און אַ גוטע קונה, פֿרעגט מײַך אַלע מאָל אויס וואָס איך מאַך. נו, האָט מען זיך צערעדט, און איך האָב איר דערצײלט ווי אַנדערש אַלץ אונטערשיידס זיך איצט פֿון מײַן פֿרײערדיקן טראָגן, האָט זי זיך

אָנגעזעצט און נישט אָפּגעלאָזט, נישט אַנדערש, ווי איד מוז גלייך
גיין צום דאָקטאָר.

די באַבע איז אַזש אויפֿגעשפרונגען.

— מע טאָר יענע אין קיין ייִדיש הויז נישט אַרייַנלאָזן! און זאָל די
שנור מער נישט נאָכגיין דער גויעס קאָפּ! . . .

האַט די מאַמע צוגעזאָגט. און די באַבע האָט גלייך שוין אַ פֿריילעכע
געבעטן אַ גלאַז טיי, און צו מיר האָט זי אַ זאָג געטאָן:

— אויב דיין מאַמע וועט אויך איצט האָבן אַ מיידל, וועסטו ביליקער
ווערן . . .

דאָס האָט מיר אַ ברי געטאָן. זינט מיין מאַמעס טראָגן פֿלעגן זיך
אַלע רייצן מיט מיר. טאָמער קומט נישט קיין ייִנגל, ווער איד
ביליקער. און דאָס האָט מיך שטאַרק געשראָקן. אויב, חלילה, אַ
מיידל, וועל איד דאָך שוין באַלד גאָרנישט ווערט זיין . . . אין מיין
קינדישן מוח האָט פֿסדר געעקבערט וואָס וועט דער טאַטעשי זאָגן?
אַ רחמנות אויף אים. . . איד האָב נאָך נישט געהאַט פֿאַרגעסן וואָס
ס'האַט זיך אָפּגעטאָן ווען מיין דריט שוועסטערל איז געבוירן
געוואָרן. איד האָב גענוי געדענקט, ווי מיין פֿאָטער איז אַן
אויפֿגערעגטער געשטאַנען לעבן דער טיר פֿון דער געווינערין און אין
גרויס שפּאַנונג דערוואַרט דעם אָנזאָג, אַז זיין קדיש איז געקומען
אויף דער וועלט. אין צייט פֿון דער מאַמעס טראָגן איז ער געפֿאָרן
צום רבין, געגעבן אַ גרויסן פֿדיון און איז געווען זיכער אַז דאָס מאָל
וועט עס זיין אַ זכר. איד בין געשטאַנען לעבן אים, גרייט
אָוועקצוטראָגן די נייעס: עס האָט זיך דערהערט אַ מוראדיקער
אויסגעשריי, און באַלד דאָס פֿאַרשטיקטע וויינען פֿון קליינעם
עופֿהלע. אין אַ פֿאַר מינוט שפּעטער האָט זיך באַוויזן מלכה, די
הייבאַם, און אָנגעזאָגט: אַ מיידל!

דער טאַטע האָט גאָרנישט געענטפֿערט, נאָר ווי אַ פֿאַרשטער זיך
אַראָפּגעלאָזט אויף אַ בענקל - געבליבן זיצן צעמישט, און
פֿאַרביטערט געשוויגן.

מיט מיינע גאנצע אַכט יאָר, וואָס איך האָב געטראָגן אויף מיינע שמאַלע פלייצעס, האָב איך באַנומען מײַן טאַטנס צער, און אַ פֿאַרשולדיקטע פֿאַר דער מאַמען, האָב איך שטיל געפֿרעגט:

— וואָס זאָל איך זאָגן האָט די מאַמע געהאַט? אַ ייִנגל, צי אַ מיידל?

— האָ? אַ, יאָ, - האָט ער זיך ווי אויפֿגעכאַפט, - בײַ דער באַבען און זיידן, און בײַ דער גאַנצער משפּחה, זאָלסטו זאָגן אַז ס׳איז אַ מיידל, נאָר אין גאַס, פֿאַר פֿרעמדע, זאָלסטו זאָגן אַ ייִנגל . . . זאָלן זיי שפּעטער געוואָר ווערן דעם אמת . . .

איצט וועל איך מער נישט זאָגן קיין ליגן, און אויב די מאַמע וועט, חלילה, האָבן אַ מיידל, וועל איך זאָגן, אַז עס איז אַ מיידל. איך וויל נישט אַז מען זאָל מיך שפּעטער רופֿן ליגנערקע.

יעדע נאַכט נאָכן קריאת-שמע לייענען, און אין דער פֿיר, נאָך מודה-אַני, פֿלעג איך בעטן: גוטער גאָט, זאָל דאָס נײַע קינד, וואָס דו וועסט אונדז שענקען, זײַן מיר אַ ברודערל. אָבער פּלוצעם איז מיר אײַנגעפֿאַלן, אַז אַ קליין מיידעלעס געבעט וועט אפֿשר נישט דערגיין צו די הימלען, און דער אויבערשטער וועט עס נישט דערהערן. האָב איך נאָך אַ לאַנגן טראַכטן באַשלאָסן, אַז דער פּאַסיקסטער שליח צו גאָט, איז מײַן פֿרומער זיידע. ער איז דאָך דער עלטסטער גבאי בײַם גרויסן צדיק ר' יחזקאלע ראַדאָמסקער, און איז טאָג ווי נאַכט אַרײַנגעטאָן אין די הייליקע ספֿרים. זונטיק פֿרי בין איך גלייך געלאָפֿן צום זיידן. איך בין געבליבן שטיין לעבן הויז. פֿון אָפֿענעם פֿענצטער האָט זיך געטראָגן מײַן זיידנס גמרא-ניגון. איך בין אויף די שפיץ פֿינגער אַרײַן אין זײַן אַלקער און געבליבן שטיין בײַ דער טיר. ער האָט געזעסן פֿאַרטיפֿט, זיך געוויגט איבער דער אָפֿענער גמרא. ער האָט אַ דריי געטאָן דעם קאַפּ און מיך דערזען. האָט ער אַ רוק געטאָן דאָס קאַפּל, אַ גלעט געטאָן די גרויע באָרד. זײַן געלבלעך פֿאַרמעט פנים האָט זיך צעשמייכלט מיט אַ באַהאַלטענער פֿרייד האָט ער אַ פֿרעג געטאָן:

— וואָס עפעס אַזוי פֿרי, שרהלע?

— איך וויל דיר עפעס בעטן.

— אַהאַ . . . נו, איך פֿאַרשטיי - און ער האָט זיך געכאַפט צו דער קעשענע.

— ניין, ניין, נישט קיין געלט וויל איך . . .

— נישט קיין געלט? וואָס דען וויל מען פֿון אַ זיידן?

— אַז דו . . . אַז דו . . . זאָלסט בעטן. . . - האָב איך געשטאַמלט, און נישט געוואוסט ווי אַזוי אים דאָס צו זאָגן.

— בעטן? וואָס בעטן?

— ביים אויבערשטן. . .

ער האָט זיך ברייט צעשמייכלט און געפֿרעגט:

— אָבער וואָס זאָל איך בעטן?

— אַז מיין מאַמע זאָל האָבן אַ ייִנגל! - האָב איך איין אָטעם אַרויסגערעדט.

זיין פֿרײַערדיקע שמייכל איז פֿאַרשוואַנדן. דאָס פנים איז מיט אַמאָל געוואָרן שטרענג, און ער האָט ביז אַ זאָג געטאָן:

— נישט פֿאַר קיין ייִנגל דאַרפֿסטו בעטן, מיין קינד, מען דאַרף בעטן, אַז דיין מאַמע זאָל בשלום איבערקומען. . .

און ער האָט זיך ווידער פֿאַרטיפֿט אין ספֿר, זיך שטאַרקער געשאַקלט, און העכער געלערנט, מיט מער ברען און גרויס פֿוונה. איך בין נאָך אַ ביסל געשטאַנען. מיר האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דער זיידע האָט עפעס ווי פֿאַרגעסן אין מיר, האָב איך אַ דערשראָקענע זיך אַרויסגעשאַרט פֿון שטוב, און בין אַ באַטריבטע געגאַנגען אַהיים.

פֿרייטיק-צו-נאַכטס, ווען מיין מאַמע האָט זיך פֿרום געשאַקלט איבער די בענטשליכט, האָב איך געהערט, ווי צו דער שטענדיקער ברכה האָט זי צוגעלייגט די ווערטער:

„רבונו של עולם, האר פֿון אַלע וועלטן, קליין און נישטיק בין איד, אַ זינדיקע פֿרוי, וואָס איז נישט ווערט דיין הייליקן נאָמען צו מעלדן, אַ מאַמע פֿון דרייַ אויסגעבעטענע קינדער, בעט איד דיד, דו זאָלסט ווייַזן דיין חסד און גנאָד, און האַלטן דיין רעכטע האַנט איבער מיין אַנטבינדונג, און איד זאָל זוכה זיין אויסצוכאָווען מייןע קינדער.“

— אָמן! — האָב איד פֿרום אַ שעפטשע געטאָן.

די מאַמע האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן דורך פֿאַרטערטע אויגן.

דער טאַטע איז אַריין אין הויז מיט אַ פֿריילעך "גוט שבת".

— אָן אַן אורח? — האָט די מאַמע געפֿרעגט מיט פֿאַרדראָס.

— איידער איד האָב מיך רעכט אַרומגעקוקט — האָט דער טאַטע געזאָגט — האָבן די בעלי־בתים צעכאַפֿט די עטלעכע אורחים.

ער האָט געמאַכט קידוש, זיך געוואָשן צום עסן, געזאָגט אַ ברכה איבער דער חלה און אָנגעשניטן פֿאַר יעדן אַ מוציא.

די מאַמע האָט דערלאָנגט צום טיש געפֿילטע פֿיש, לאָקשן מיט יויד, הון און מערן-צימעס. דער טאַטע האָט בייַ איר געפֿרעגט: — ווי פֿילסטו זיך?

האָט זי אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ און שטיל געענטפֿערט:

— געלויבט דעם אויבערשטן!

אָפּגעגעסן, איז זי געבליבן זיצן ביים טיש אַ מידע. די אויגנדעקלעך האָבן זיך בייַ איר געקלעפֿט, ווי בייַ אַ הינדל. זי האָט איינגעדרימלט. די לעצטע גאָלדענע פֿלעמלעך פֿון די צאָנקנדיקע ליכט האָבן זיך געלאָשן און געשאַטנט מיין מאַמעס בלייך פנים. דער טאַטע האָט אונדז שטום אָנגעוויזן מיטן פֿינגער אויף די ליפּן, מיר זאָלן נישט טומלען, נישט איבערצוועקן די מאַמען.

נאָך אַ צען מינוט שלאָף האָט זי זיך פּלוצעם אויפֿגעכאַפֿט און מיט ברייט-צעפֿנטע אויגן האָט זי אונדז אָנגעקוקט צעשראָקן, און מיט

אַמאַל - ווי זי וואָלט באַגריפֿן עפעס אַ שרעקלעכע זאַך - האָט זי זיך צעוויינט מיט אַ פֿאַרשטיקטן יאָמער.

מיר האָבן זיך אַלע דערשראָקן, געוואָלט וויסן וואָס עס באַדייט איר פלוצעמדיקער אויסבראָך. די מאַמע האָט געזאָגט, אַז זי האָט געהאַט אַ שלעכטן חלום. האָט דער טאָטע איר געבעטן, זי זאָל דערציילן וואָס ס'האַט זיך איר געחלומט. האָט זי געענטפֿערט, אַז קיין שלעכטן חלום טאָר מען נישט דערציילן, און האָט געוויינט.

דער טאָטע איז געווען אַ גערער חסיד, האָט ער איר געראָטן צו פֿאָרן צום גערער רבין, זאָל זי דעם רבין דערציילן דעם חלום, און דער צדיק וועט שוין פֿותר-חלום זיין.

דאָס האָט זי אויך נישט געוואָלט. זי האָט שפעטער צוגעזאָגט אַרייַנצוגיין צו דעם ראַדאָמסקער רבין, רייחזקאלן. אַ גאַנצע וואָך איז זי אַרומגעגאַנגען ווי אין טיפֿן חלום. דורך פֿייכטע אויגן האָט זי געקוקט אויף אירע קינדער, זיי געצוואָגן די קעפלעך, באַקוקט די אויערן, געוואָשן די העלדזלעך, צוגענייט קנעפלעך צו די קליידלעך, געלאָזט פֿאַרריכטן די שיכעלעך. צו מיר האָט זי אַ זאָג געטאָן:

— קום, שױהלע, איך וועל דיר לערנען איבערציען די פערענע מיט די קישנס.

איך האָב נישט געוואָלט. איך בין ווי אַלע מאָל געווען גרייט, נאָך אַ טאָג לערנען, אַרויסצולויפֿן אין גאַס זיך שפּילן מיט די קינדער. האָט זי מיר פֿאַרהאַלטן און געזאָגט:

— שױהלע, דו ביסט די עלטסטע שוועסטער, קיין עין-הרע, שוין באַלד אַ כלה-מיידל פֿון אַריבער צען יאָר. טאָמער, חלילה, מאַכט זיך עפעס מיט דיין מאַמען, דאַרפֿסטו פֿאַרנעמען איר אָרט. אַ פּחד, עפעס אַן אומבאַוואָסטער שרעק איז מיר באַפֿאַלן. איך האָב אין אַנגסט געפֿרעגט:

— מאַמעשי קרוין, פֿאַרוואָס רעדסטו רייד וואָס טוען מיר שרעקן?

— מיין קינד, — האָט זי אַרויפֿגעלייגט איר האַנט אויף מיין אַקסל, — איך וויל דיר לערנען זיין אַ באַלעבאַסטע, ס'מאַכט זיך אַמאַל אַ

מאַמע איז קראַנק, דאָרף די עלצטע טאָכטער קענען טאָן דער
מאַמעס אַרבעט. אַ בעל־הבתיש קינד דאָרף אַלץ קענען, און אַ מאַמע
מוז לערנען.

איך האָב אַלץ נאָכגעטאָן וואָס די מאַמע האָט מיך געלערנט. כ'האָב
אָרויף און אַראָפּגעצויגן די ציכלעך פֿון די קישנס, און זי האָט אַלץ
געזאָגט:

— ניין, נישט אַזוי, נאָכאַמאָל . . . אַט אַזוי, נאָכאַמאָל.

ביז זי האָט זיך נחתדיק צעשמייכלט און פֿריידיק אויסגערופֿן:

— אַט אַזוי איז פֿיין . . . גאָר פֿיין, שֶׁהלע . . . נו, גענוג אויף היינט.
איצט קאָנסטו זיך שוין גיין שפּילן.

דורך דער גאַנצער וואָך איז זי אַרומגעגאַנגען אין אַ טיפֿער מרה-
שחורה. זי איז געווען ביים רבין; געגאַנגען אויפֿן הייליקן אָרט;
אַריינגעוואָרפֿן אַ קוויטל אין שטיבל, וווּ עס רוען די גרויסע צדיקים:
געווען אויף די קבֿרים פֿון אירע צוויי טויטע קינדער און דער עלטער-
באָבען; אַהיימגעקומען מיט פֿאַרוויינטע אויגן און געפֿאַסט אַ תּענית.
זי איז אָבער אויף איין האָר נישט מונטערער געוואָרן. ווי אַ שאָטן
האָט זי געשלייכט איבערן הויז, שטיל געהאַלטן אין איין אַרבעטן,
זיפֿצן און וואָרפֿן געלט אין ר'מאיר בעל-הנס-פּושקע.

**

*

אויפֿן צווייטן פֿרייטיק-צו-נאַכט נאָך דער מאַמעס חלום, האָט דער
טאָטע אַהיימגעבראַכט צוויי אורחים פֿונעם שטיבל. די מאַמע האָט
זיך שטאַרק דערפֿרייט מיט די געסט. זיי באַדינט מיט גרויס פֿבֿוד.
ביים אַוועקגיין האָט זי די אורחים מיטגעגעבן אַ פעקל עסן.

אין מיטן-נאַכטיקן, טיפֿן שלאָף האָט אַ מוראדיק קרעכצן מיך
אויפֿגעוועקט. איך האָב אַ דערשראָקענע געפֿנט די אויגן. צו מיין

גרויסן איבערראשונג האָב איך דערזען ווי דער טאַטע רייבט אָן אַ שוועבעלע און צינדט אָן די נאַפֿט-לאַמפּ.

– טאַטעשי! - האָב איך ווי נישט מיט מיין קול אויסגערופֿן – עס איז דאָך שבת! מען טאָר נישט!

– די מאַמע איז חרובֿ, וועק אויף די שכנה, איך לויף נאָך אַ דאָקטאָר! – און ער איז אַרויסגעלאָפֿן פֿון הויז.

איך בין מיט אויפֿגערעגטע אויגן צוגעלאָפֿן צו דער מאַמעס בעט. זי איז געלעגן אין אַ טייך בלוט, דאָס פנים ווייס ווי קאלד.

– מאַמעשי, טייערע, איך האָב מורא. - האָב איך זיך אַראָפֿגעלאָזט לעבן איר בעט. – גיי נישט אַוועק פֿון אונדז . . . לאַז אונדז נישט איבער . . . - האָב איך אַ האַלב פֿאַרחלשטע ביי איר געבעטן.

איך האָב דערפֿילט אירע אייז-קאַלטע פֿינגער גלעטן מיין פנים. אירע פֿאַרגלייזטע אויגן האָבן געקוקט און ווי נישט געזען; אירע בלייכע ליפֿן האָבן שטיל געשעפטשעט:

– איך גיי נישט אַוועק, איך וועל מיט אייך זיין . . . אַלע מאָל זיין צוזאַמען . . . מיט מינע אַרעמע שוואַלבן. איך האָב שטיל געוויינט.

זי האָט שווער געאַטעמט. אַ ווינט האָט געבלאָזן פֿון אירע נאָזלעכער.

– איך וועל דיר נישט פֿאַרלאָזן, שִׁרְהֵלֶּע . . . וויין נישט - האָט זי מיט אַ געדעמפט קול געפֿליסטערט. – גיי נאָך דער שכנה!

איך האָב מיך אַ ריס געטאָן פֿון בעט. מיט אימפעט זיך געלאָזט צו דער שכנה באַשע. איך האָב אויפֿגעוועקט דעם גאַנצן הויף שכנים. באַלד איז אונדזער הויז פֿול געווען מיט ווייבער, אַבער קיין דאָקטאָר איז נאָך אַלץ נישט געווען. זיי האָבן נישט געוואָלט אַרויסקריכן פֿון וואַרעמען בעט אין אַ שפעטער, רעגנדיקער נאַכט.

ענדלעך איז דער טאטע צוריקגעקומען מיט מלכה די הייבאם, א ברייטע יידענע פֿון א יאָר זעכציק. זי האָט געהאַלטן אין האַנט אַ קליין רענצל, האָט זיך באַוועגט פֿויל און בייז געברומט, אַז מען האָט איר נישט געדאַרפֿט רופֿן אין אַזאַ וועטער, ווייל די קימפעטאַרין איז נאָך נישט אויף דער צייט און קיינער האָט נישט קיין רחמנות אויף אַ וויסטער, אַרעמער אַלמנה. נאָר קוים איז זי צוגעגאַנגען צו דער מאַמעס בעט, האָט זי פֿאַרבראַכן די הענט און אַ געשריי געטאַן:

— אוי אַן אומגליק, אַ בלוט-שטורץ! געשווינד וואַטע, גיט מיר אַהער האַנטיכער, קאַלט וואַסער, אַ שיסל! . . . הייס וואַסער! . . .

די ווייבער האָבן זיך געפֿאַרעט, געזאָגט אַז די מאַמע דאַרף האָבן גרויס רחמים, זי זאָל בלייבן לעבן. מיך האָבן זיי אַרויסגעטריבן פֿון דער מאַמעס שלאָף-צימער, און מיך געהייסן בעטן פֿאַר דער מאַמעס געזונט ווערן.

איד בין אין גרויס ציטערניש געלאָפֿן צום בית-המדרש. מיינע לייכטע קינדערשע טריט האָבן אַפֿגעהילכט אין די פוסטע, נאַכטיקע געסלעך. מיר האָט זיך פֿסדר אויסגעדאַכט, אַז שדים יאָגן מיך נאָך. פֿון וואַלקנדיקן הימל האָט געגאָסן אַ רעגן. מיינע האָר זענען געוואָרן נאַס. די טראָפֿנס זענען גערונען איבער מיין פנים, זיך אויסגעמישט מיט מיינע טרערן, וואָס האָבן זיך אַן אויפֿהער געגאָסן פֿון מיינע אויגן. אין בית-המדרש האָב איך שוין געטראָפֿן מיין טאָטן צוזאַמען מיט אַן עדה יידן זאָגן תהילים.

פֿון בית-המדרש בין איך געלאָפֿן אויפֿוועקן די משפּחה. די באַבע האָט מיך פֿאַרהאַלטן און נישט געלאָזט גיין אַהיים. איידער זי איז אַוועק, האָט זי אַנגעזאָגט דעם זיידן, ער זאָל מיך נישט אַרויסלאָזן פֿון הויז, ביז עס וועלן נישט אויסטריקענען מיינע נאַסע קליידער. דער זיידע האָט אויף מיר אַנגעשטעלט אַ פֿאַר מאַגנדיקע, דורכדרינגענדיקע אויגן און מיט אַ וויינענדיק קול הויך געזאָגט תהילים. אַ ציטער איז מיר אַדורך איבערן לייב. איך האָב מיך דערפֿילט נישטיק און זינדיק פֿאַר קומען צום זיידן בעטן אויף אַ

יינגל, האָב איך זיך אַ צעמישטע געשלייכט פֿון איין שטוב אין דער צווייטער.

ווען אין דרויסן האָט גענומען גרויען אויף טאָג, בין איך מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ געלאָפֿן אַהיים. איך בין געבליבן שטיין הינטערן פֿענצטער. איך האָב מורא געהאַט אַרייַנצוגיין אין הויז. עס האָבן זיך צו מיר דערטראַגן פֿאַרשטיקטע קולות. בין איך מיט אונטערגעהאַקטע פֿיס אַריין אין שטוב און דערזען אַ סך מענטשן שטיין אַרום דער מאַמעס בעט. עמעצער האָט גערופֿן, געשריגן :

— פֿריידע-ריווע, עפֿן די אויגן! אויף וועמען לאָזסטו איבער דיינע קינדער!

אימיצער האָט מיך צוגעשטופּט צום בעט.

— מאַמעשי, מאַמעשי! — האָב איך געשריגן.

מיין מאַמע האָט מיט געוואָלט אויסגעריסן די פֿאַרגלייזטע אויגן, מיך לאַנג אָנגעקוקט, געפרוּווט עפעס זאָגן, געעפֿנט דאָס מויל, גאָר קיין שום קלאַנג איז נישט אַרויסגעקומען. אירע אויפֿגעריסענע אויגן האָבן זיך פֿאַמעלעך פֿאַרמאַכט - פֿאַרשלאָסן אויף אייביק.

דאָס איז געווען שבת אין דער פֿרי.

**

*

שבת אין דער שפּעטער נאַכט, און אויך זונטיק גאַנץ פֿרי, האָבן געהאַלטן אין איין צופֿאַרן צום הויז פֿורלעך און בריטשקעס. זיי האָבן געברענגט פֿעטערס און מומעס פֿון די אַרומיקע שטעטלעך. פֿון אַרום און אַרום זענען געקומען קרובֿים און פֿריינט. מיט אַ הייליקן ציטער האָבן זיך אַלע געגרייט צו דער טויטערס קימפעט, וואָס האָט געדאַרפֿט פֿאַרקומען איידער מען גייט צו דער לוויה.

די מאַמע איז געלעגן אויף דער ערד צוגעדעקט מיט אַ ווייס ליילעך. אויף איר הויכן בויך איז געשטאַנען אַ שווערע, קופּערנע פֿאַן. ביי איר צוקאַפּנס האָט געברענט אַ ליכט. די שפיגלען זענען געווען

פֿאַרהאַנגען. דער וואָנט-זייגער האָט געשטומט. אויפֿן טיש האָבן געברענט ליכט. ייִדן אין טליתים האָבן זיך פֿרום געשאַקלט איבער אָפֿענע סידורים. דער רבֿ און משה חיים סופֿר זענען געשטאַנען אויבנאָן אין ווייסע קיטלען. משה חיים האָט געהאַלטן אין האַנט אַ שופֿר.

אין דער צווייטער שטוב זענען געווען פֿאַרזאַמלט די ווייבער. זיי האָבן מיט אָנגעשפיצטע אויערן, מיט אָנגסט און שרעק, זיך איינגעהערט צו יעדן שאַרד וואָס איז געקומען פֿון משפט איבער מיין טויטער מאַמען, פֿון וועלכע די פֿרומע ייִדן האָבן געפֿאָדערט אַז זי זאָל אָפּגעבן דאָס קינד . . .

משה חיים סופֿר האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש :

— זאָל זיין שטיל!

דער רבֿ, ר'מענדעלע גושניצער, האָט זיך טיפֿער איינגעוויקלט אין זיין ווייסן קיטל, און זיך וויגנדיק צום ניגון פֿון זיינע ווערטער, האָט ער פֿון מיין מאַמען געמאַנט :

— פֿריידע-ריווע בת שלמה, דו, טאַכטער פֿון אַ גרויסן למדן און אַן אייניקל פֿון אַ גרויסן ייִדן, ר'הערש וואָלף, זי"ל, מיר באַפֿעלן דיר אָפּצוגעבן דאָס קינד מיט גוטן, וואָרעם עס איז אַ גרויסע זינד און אַ בזיון מיטצונעמען אין אייגענעם לייב אַ נישט-געבוירענע נשמה! . . . טייל אָפּ דאָס קינד פֿון דיין גוף, און דו וועסט אַ געלייטערטע קומען אין גן-עדן! . . .

אַלעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צום מת. אַ שטיל כליפען האָט זיך געהערט פֿון די ווייבער :

— אוי, מיר דאַכט זיך אַז זי רירט זיך! — האָט כלי די טיקערין אַ שטורד געטאָן מיין באַבען.

— זאָל דאָרטן זיין שטיל! - האָט משה חיים סופֿר אַריינגעשריגן צו די ווייבער.

ר'מענדעלע גושניצער האָט ווייטער גערעדט צו מיין מאַמען :

— מיר זאָגן דיר צו, אַז אויב דו וועסט אָפּגעבן דאָס קינד, וועלן מיר דיר עס מיטגעבן אין קבֿר אַרײַן. דו וועסט זיך נישט דאַרפֿן דערמיט שיידן, נאָר בלויז זיך דערפֿון אָפּטיילן! . . .

עס איז געווען מוראדיק שטיל. פֿון צײַט צו צײַט האָט זיך געהערט אַ זשומען פֿון אַ פֿליג, אַ כליפען פֿון די ווייבער. אַלעמענס אָנגעשטרענגטע בליקן זענען אין גרויס פחד געווען געווענדט צו מײַן טויטער מאַמען.

מײַן זיידע, וועלכער איז געווען אַ גרויסער למדן, איז די גאַנצע צײַט געווען קעגן דעם משפט. בית-דין און כל האָבן זיך אָבער אַרײַנגעמישט, און האָבן אָן מײַן זיידנס צושטימונג אויסגעפֿירט דעם משפט. אויך מײַן טאַטע, אַ דערשלאָגענער, איז אײַנגעגאַנגען. אויך ער האָט זיך נישט געוואָלט שטעלן קעגן בית-דין, קעגן קהל..

דער זיידע איז געשטאַנען אַן אָפּגעזונדערטער אין אַ ווינקל פֿון שטוב. אײַנגעטונקען אין גרויס צער און ווייטיק, האָט ער געהאַלטן אין אײַן צעפֿירן מיט די הענט די גרויע באָרד און זיך גלעטן די פאות.

אַז דעם רבֿס טענות און בעטן מײַן מאַמען האָט אַלץ נישט געהאַלפֿן, האָט ער באַפֿוילן משה היימען צו בלאָזן שופֿר. אַ ציטערדיקע מורמלען האָט זיך דורכגעטראָגן דורך דער פֿאַרשטיקטער לופֿט:

— תקי — עה — — —

און באַלד האָט אַ ראָש-השנהדיקער שופֿר-בלאָזן זיך צעטראָגן איבער די שטובן און איז אַרויס אויפֿן הויף, וואָס איז געווען שוואַרץ פֿון מענטשן.

— שבֿ - רים - — — — תרו — עה — — — האָט דער רבֿ ווייטער אונטערגעזאָגט משה היימען.

אַ פחד איז אַלעמען באַפֿאַלן. אַ מוראדיק געוויין איז אויסגעבראַכן צווישן די ווייבער.

— תקי — עה-נדו — לה — — — האָבן דעם רבֿס ליפֿן ווייטער געציטערט.

אָבער פלוצעם האָט זיך מיין זיידע אַרויסגערוקט פֿון זיין ווינקל. זיין דאַרער גוף האָט זיך מיט אַ מאָל אויסגעצויגן און איז עפעס העכער געוואָרן. ער האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש; די ליכט האָבן זיך אַ וואַקל געטאָן און מיט אַ האַרב שטרענג קול האָט ער באַפֿוילן:

— הערט אויף! הערט אויף! מאַטערט איר נישט! טוט איר נישט אָן קיין חרפות! זי איז נישט געווען אויף דער צייט און קאָן אייך דאָס קינד נישט אָפּגעבן! אַ גרויסע צדקת איז זי געווען. זאָל איר פשרע נשמה, צוזאַמען מיט איר נישט-געבוירן קינד רוען אין ליכטיקן גן-עדן! - און ער איז צוגעגאַנגען צו משה חיימען, אים אַרויסגענומען דעם שוּפֿר פֿון האַנט און אויסגערופֿן: — ווייבער, נעמט אייך טאָן איר רעכט און לאַמיר גיין צי דער לוויה! . . .

**

*

אָהיימגעקומען פֿון דער לוויה, האָב איך מיין מאַמען נאָך אַלץ געזען אין יעדן ווינקל פֿון שטוב; געהערט איר קול אין יעדן גערויש פֿון די ביימער, אין פֿיף פֿון ווינט, אינעם זידן פֿון טשייניק אויף דער קיך, אין יעדן שטילן שאַרף פֿונעם אַרום האָב איך געהערט אירע רייד . . .

עס זיינען אַוועק טעג און וואָכן, אָבער פֿאַר מיר איז מיין מאַמע נאָך אַלץ נישט געווען טויט. זי איז מיר אומעטום און פֿסדר נאָכגעגאַנגען, איבער מיר געוואַכט און מיך געטרייסט. אין די נעכט, ווען מוראדיקע ווינטן האָבן זיך צעיאַמערט, בין איך אַראָפּ פֿון מיין געלעגער, האָב שטיל געעפֿנט דאָס פֿענצטער און האָב גלייך דערהערט מיין מאַמעס קול:

— שרהלע, טו אָן דאָס וואַרעמע קאַפֿטאַנדל, דו קאָנסט זיך נאָך חלילה פֿאַרקילן . . . זאָלסט אַכטונג געבן אויף חוהלען און טשיפעלען . . . זאָלסט צוזען אַז זיי זאָלן עסן דאָס עסן און טרינקען די מילך . . .

— איך האָב זיך פֿאַרטרויט פֿאַר מיין טאָטן:

— ווייסט, טאָטע, איך רעד יעדע נאָכט מיט דער מאַמען! . . .

האַט דער טאַטע מיר געענטפֿערט :

— מיין קינד, דיין מאַמע איז איצטער ווייט אָפּגעשיידט פֿון אונדז. זי איז אין ליכטיקן גן-עדן און דו הער אויף רעדן נאַרישקייטן! . . .

האַב איך אים פֿאַרזיכערט :

— יאָ . . . ס'איז אמת! . . . איך רעד מיט איר! . . .

איז מיין טאַטע געוואָרן טרויעריק :

— איך וועל דיר מיטנעמען צום רבין . . .

האַב איך מורא געקראָגן אַז דער רבי וועט מיר פֿון מיין מאַמען צעשיידן און האָב שוין מער וועגן מייע זעונגען און שמועסן מיט דער מאַמען נישט דערציילט . . .

איך בין שטאַרק קראַנק געוואָרן און אַ צייט געשוועבט צווישן לעבן און טויט. די גאַנצע צייט פֿון מיין שלאַפֿקייט, האָט זיך מיין מאַמע אַרומגעפֿאַרעט אַרום מיין בעט. זי האָט מיר געגעבן מעדיצין : געקאַכט יויכלעך : צוגעלייגט מיר קאָמפרעסן צום קאָפּ און מיר איינגעריבן סילייב מיט זאַלבן און קרייטעכצער.

ווען איך האָב געעפֿנט די אויגן, זענען ביי מיין בעט געווען די באָבע, דער טאַטע און ד"ר מיטעלמאַן. דער דאָקטאָר האָט געזאָגט אַז דער קריזיס איז שוין אַריבער און אַז איך וועל אין גיכן געזונט ווערן.

ערשט ווען איך בין אויפֿגעשטאַנען פֿון מיין קראַנקייט אַ געהיילטע, האָב איך צום ערשטן מאָל באַגריפֿן אַז איך בין אַ יתומה און אַז מיין מאַמע איז טויט — — — — —

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון מירל שיינהויט הירשאַן, שאַשקע־רייזל יוני, רפֿאל פֿינקל און אַברהם ברוך בערקאָוויץ. אַ ספּעציעלן דאַנק פֿרידע פֿאַרמאַנען, די הויפט־עדאַקטאָרין פֿון דער ענגליש־איבערזעצונג פֿון דער זאַמלונג, „געפֿונענע אוצרות“.